

PATRIMONI LENGUA // Pitu Basart > TEXT // Josep M. Fusté > FOTOGRAFIA

En nom del llop

Dels mamífers que han viscut a les Gavarres i a l'Ardenya, el llop, segurament, ha estat el més llegendari: ha estat un animal (im)popular, que ha deixat històries i petja toponímica.

La gent de la meua família – que és de cal Tavellí, del Firal de Cassà– també ha participat en l'empresa de fer més gloriosa la llegenda del llop per aquests verals. El meu pare em va contar mil vegades que el meu besavi Josep Basart Vicens –que encara avui presideix el menjador de casa des d'un quadre pintat pel senyor Manuel Tolosà l'any 1911– havia matat llops a les Gavarres. Jo, que de petit tenia la voluntat de ser un caçador intrèpid, em mirava sovint el quadre amb voluntat d'identificar-m'hi: el besavi, amb barretina, corbata, americana i armilla de vellut, cara rodona, somriure sorneguer i un costat de bigoti més llarg que l'altre per tapar-se una enveja, me les despertava totes, les enveges. Moltes vegades, m'imaginava, de nit,

al clot de can Gironès, assegut al seu costat darrere uns brucs, vora els camps a tocar del Daró, amb l'esco-

peta de pistons preparada esperant la bèstia.

La petja del cànid més odiat. De fet, no tinc cap cor o cap freixura seca de llop que confirmi que aquell Tavellí en va matar algun: potser els llops ja havien passat avall i el meu besavi no en va veure ni el pèl. Però en Lluís Casellas, que viu a Cassà, testimonia haver-los sentit *nyigolar* de petit durant la dècada dels vint del segle passat, mentre, amb el seu avi, passaven els vespres vora el foc de can Gafes, prop de Santa Àgata. Sigui com sigui, alguns topònims que encara avui conservem a les Gavarres i l'Ardenya porten la petja del cànid més odiat, la qual cosa demostra que el *canis lupus* havia fressat els camins dels dos massissos.

↳ Llops miraclers

Prop de Torrent i dins els límits de PEIN del massís de les Gavarres, hi ha l'ermita de Sant Llop. El dia de culte d'aquest sant és l'1 de setembre, diada de festa major a Torrent i Sant Antoni de Calonge. Sant Llop fou bisbe i confessor a Sens, que pertany a la Borgonya, durant el segle VII. Entre els fets destacats del seu currículum, hi ha un preciós miracle: un dia, dient missa a Ordon, a l'hora de la consagració, va elevar el calze al cel i del cel li va caure una pedra preciosa a dintre. A partir d'aquell dia, d'Ordon, se'n va dir Saint Loup d'Ordon en honor seu.

Però aquest no és l'únic miracle dels llops. Torroella i Plaja parla de 'La cassera del llop' entre les planes 97 i 99

del llibre *Cuentos que són història*. I en diu això: «*També'm recorda que unas donas de Montrás que'ls hi deyan las Peroleras, un dia nant á buscar una cárraga de llenya, ne trovaren una niarada de set, sota del hort mateix de casa meva, al clot dels nesplers: eran com cadells de tres ó quatre setmanes: llavores eram á Palafrugell ahont los dugueran y ahont vingeren molts donas á darloshi mamar, puig deyan que donant mamar al llop, no era fácil que may tinguessin mal als pits; aqueixa aberració, puig suposo que altra cosa no es, succehia ab la sanch, los budells, la freixura y lo cor de dita bestiola: tot se feya secar al forn y se guardaba per ser molt buscat per moltes malalties*»

— De nit, els llops *nyigolen*

‘Llop’ deriva efectivament del llatí LUPUS i dona nom, per exemple, a un mas al sud de Santa Seclina, a una casa de la Bruguera de Campllong i a un puig, el puig del Llop, al Castellar, entre can Tries, can Cellis i can Bruguera. ‘Lloberes’, nom de diversos masos, pren el nom plural d’un derivat de ‘llop’ que significa ‘lloc habitat o freqüentat pels llops’ o ‘cau de llops’. De fet, té el mateix significat que ‘llobatera’, que dona nom a unes muntanyes i a un veïnat a l’Ardenya, al sud de Llagostera, i cognom a una nissaga prou coneguda en l’àmbit polític.

Que l’home –i el meu besavi n’és un exemple– no s’ha portat mai gaire bé amb aquest mamífer queda reforçat amb l’existència d’alguns topònims, que no li desitgen gaire ventura: la forma ‘Negallops’, un paratge prop de Fonteta, pot designar hiperbòlicament un lloc on els llops es negaven. Curiosament, el nom del llop també ha intervingut en la toponímia catalana a l’hora de designar un salt d’aigua en un riu o un rec, o un ressalt en un cingle o una penya, o un marge que han de saltar els animals: a les Gavarres en tenim un exemple al ‘Salt del Llop’, un paratge molt a prop de ca l’Anglada, al pla de

Panedes. Dos testimonis més de la seva presència són les formes ‘el Rebolcall del Llop’, un paratge que hi ha passat Sant Pol, prop del puig de Ràmbols; i ‘el Gratall del Llop’, sobre Rabioses. Avui, tristament, aquests

Fins ara, sempre que havia hagut de referir-me a aquella mena de ‘crit prolongat i planyívol que fan animals com el gos i el llop’ havia usat el nom ‘udol’ i el verb ‘udolar’. Fa poc que vaig adonar-me, tot parlant amb en Lluís Casellas i amb la Maria Sala, que la gent d’aquests encontorns no usa el verb ‘udolar’ per referir-s’hi, sinó el verb ‘nyigolar’. Quan se’m presenten qüestions d’aquest tipus, sempre recorro a una obra de consulta imprescindible: el *Diccionari català-valencià-balear (DCVB)*. Moltes paraules d’abast reduït, però genuïnes i usades, que ni el *DIEC* ni el *Gran Diccionari de la llengua catalana* no recullen, pots trobar-les al *DCVB*.

I és que entre els molts valors de l’obra dels senyors Alcover i Moll, té aquest, que trobo excepcional: la voluntat de recollir formes lingüístiques gairebé locals, paraules que els corresponsals escampats per tot els Països Catalans, van anar descobrint i fitxant a partir de converses amb persones de la terra, com en Lluís Casellas i la Maria Sala. I, efectivament, el *DCVB* recull ‘nyigolar’ i remet a ‘grinyolar’, que vol dir ‘fer crits de dolor o d’impaciència un gos, un llop’ i que és usat únicament, segons diu l’article, a Cassà de la Selva. També recull la variant ‘nyingolar’ del mateix significat i, segons diu, usada a l’Empordà.

En Lluís i la Maria no ho saben, però fa molt de temps hi va haver algú que se’ls va escoltar i no va deixar passar l’oportunitat de fixar per escrit una paraula que, quan ells se’n vagin, també se n’anirà de la parla. Igualment com se’n va anar el llop d’aquestes muntanyes ☹️.

gratalls han estat substituïts pels de la seva presa, el senglar.

Topònims enganyosos. Sembla, d’altra banda, que també hi ha algun topònim enganyós que, per la forma,

ens pot semblar que fa referència al llop. D’exemples enganyosos, n’hi ha uns quants als dos massissos: segons els estudiosos, ‘Llobet’ –nom de diverses cases– i Llobetó, un derivat seu –pla Llobetó, prop de Casavells–, fan referència a un nom de persona arcaic. El cas de la forma ‘Cantallops’ (el nom d’un puig –186 m– entre Esclanyà, Tamariu i Palafrugell i d’un veïnat de Llagostera) és controvertit: segons Coromines, és una alteració de GLATTI-LUPUS (‘udola, oh llop’); segons Moreu-Rey, es tracta d’un topònim incomprès pel poble que es fa entenedor canviant-li el sentit i donant-n’hi un de pintoresc, absurd, però que vol dir alguna cosa: realment es tracta d’una forma CAN o CANT prellatina que voldria dir ‘pedra’, a la qual s’ha afegit en darrera instància el concepte ‘llop’.

El meu besavi va morir un any després que el senyor Tolosà l’immortalitzés al carbó. La seva llegenda i la fal·lera per la caça, però, van perviure en el meu avi Basili i en el meu pare, Josep. I jo, que vaig veure en-sorrada la meua carrera cinètica quan vaig desintegrar un pobre pardal amb un cartutx del 12, només he pogut honorar la memòria familiar glossant les

gestes del besavi amb el llop als meus fills i als convidats; això sí, amb la boca petita i gairebé excusant-me perquè hi ha gent que sap el telèfon de la protectora d’animals. «Eren altres temps», els dic justificant-me ☹️.

A la foto de l’esquerra: l’Artemi Anglada i en Jaume Abel al lloc conegut com a Salt del Llop, al pla de Panedes.